

QUÈ PASSAVA UN SEGLE ABANS? 1817-1910, UN ESTUDI COMPARATIU

Per FERRAN GRAU VERGE i
NÚRIA SAUCH CRUZ

Aquest article pretén mostrar l'evolució de diferents aspectes de la població d'Ulldecona a partir de la comparació de les dades que podem extraure de l'estudi de dos censos que corresponen a dos períodes històrics diferents, separats per poc més d'una centúria. La nostra intenció és donar a conèixer les similituds i les divergències que ens podem trobar al comparar diversos camps d'estudi que es poden deduir en els censos analitzats, el de 1817 i el de 1910. En concret farem referència a la demografia, els oficis i l'estructura socioeconòmica, l'onomàstica, l'estructura familiar i els noms dels carrers. No pretenem fer una anàlisi exhaustiva de cada cens, perquè aquesta tasca ja la trobareu desenvolupada en l'article que precedeix aquest text, "El cens de 1910", de Manel Roig i Imma Roig, i en l'article "El cens de 1817: un estudi demogràfic, social i econòmic de la Ulldecona de principis del segle XIX"¹, dels autors d'aquest article.

1. ASPECTES DEMOGRÀFICS

El 1817 Ulldecona era el primer nucli poblacional de la comarca del Montsià i el segon municipi amb més habitants de totes les Terres de l'Ebre. Aquesta característica

es reproduïx un segle més tard: durant poc més de cent anys, la població d'Ulldecona creix —tal com passa a la resta de la península, sobretot a partir de la segona meitat del XIX— i passa dels poc més de 3.700 habitants del 1817 a 7.011 habitants el 1910.

Si mirem de comparar l'estructura de la població per edats i per sexes trobarem que en aquests dos moments la població d'Ulldecona era una població jove, tal com il·lustra el quadre número 1. Així doncs, el 31,49% de la població tenia entre 0 i 14 anys d'edat el 1817, quantitat que disminueix un poc més d'un punt el 1910. És en el grup dels 15 als 59 anys on trobem el gruix poblacional, tant pel que fa al 1817 com al 1910. Com que aquest grup abasta un contingent d'edats molt ampli, hem de destacar que és precisament en el sector dels adults més joves on la proporció és més elevada. La principal diferència la trobem entre el sector de la població de més de 65 anys, ja que podem observar que la proporció d'aquest contingent és superior el 1910, la qual cosa evidencia un augment de l'esperança de vida respecte a la centúria anterior.

QUADRE 1**Comparació dels grups d'edat entre 1817 i 1910**

Grups d'edat	1817 (%)	1910 (%)
jóvens (0-14)	31,49%	30,37%
adults (15-64)	64,93%	63,22%
vells (+ 65)	3,03%	6,41%

L'índex de masculinitat (o sex ratio) d'Ulldecona de l'any 1817 és de 97,60 homes per cada 100 dones, quantitat que disminueix el 1910, en què és de 93,11 homes per cada 100 dones. Pertant, segons aquesta proporció, durant els inicis del segle XX la quantitat de dones és superior. Tal com passa durant el 1910, en el quadre número 2 observem que un segle abans la dissimetria a favor de les dones augmenta en els grups d'edat més avançada, fet que constata que aquestes vivien més anys que els homes.

Si bé el grup d'edat que inclou els menors de 10 anys del 1910 s'ajusta a la norma —que indica que per cada 100 dones naixen 105 homes— no passa el mateix amb el que correspon al 1817, en què hi ha menys homes. Hem de tenir en compte, però, que el cens recull els xiquets i les xiquetes de 0 a 2 anys de forma global, al considerar-los "párvulos", cosa que pot alterar aquesta premissa realitzada sobre els naixements. Curiosament, de la mateixa manera que el 1910, el cens de 1817 inclou un major nombre d'homes en el grup d'edat comprès entre els 50 i els 59 anys.

QUADRE 2**Evolució de l'índex de masculinitat segons grups d'edats recollits en desenes**

Edats	1817	1910
0-9	93,75	110,42
10-19	106,87	101,09
20-29	78,82	96,1
30-39	106,4	91,27
40-49	96,53	95,45
50-59	140,94	109,06
60-69	79,74	100,52
70	74,41	81,52

La comparació de l'estructura poblacional d'Ulldecona que fa referència a l'estat civil de la població masculina i femenina s'ha fet en funció de la distribució que es realitza al treball del cens de 1910 i que només comptabilitza el sector de la població que ha assolit la majoria d'edat. De fet, durant el 1817 és molt reduïda la quantitat de jóvens casats/ades, i pel que fa al cens de 1910, cap xic de menys de 20 anys estava casat. Tenint en compte això, podem indicar que la quantitat d'homes i dones solteres de més de 20 anys el 1817 és inferior a la de 1910, de la qual cosa podem deduir que es casaven abans. Això explicaria per què trobem també una menor proporció de casats a principis del segle XX i una major de solters a principis del segle XIX.

Els viudots, que el 1910 superen proporcionalment els índexs assolits un segle abans, presenten un increment precisament per l'augment de l'esperança de vida dels homes, ja que bona part d'aquests se situen en els sectors d'edat més avançada. El descens de la proporció de dones viudes que advertim el 1910 respon a la mateixa qüestió apuntada, l'augment de l'esperança de vida del sector masculí.

QUADRE 3

Estat civil per sexe de la població durant 1817 i 1910

	hòmens		dones	
	1817	1910	1817	1910
solters	9,66%	12,60%	9,66%	11,41%
casats	35,53%	32,76%	34,24%	32,70%
viudos	3,39%	4,15%	7,50%	6,92%

Entre el contingent poblacional dels matrimonis hi ha un apartat en l'article que analitza el cens de 1910 que fa referència a la diferència d'edat entre els cònjuges, en el qual els autors aprecien, agafant com a referència quaranta parelles de cada barri, que en un 75,67% dels casos l'home supera la dona en edat, i sols un 8,1% de dones tenen més anys que el cònjuge. El 16,26% equival a parelles de la mateixa edat. El 1817, analitzat en xifres absolutes, presenta un 70% de marits amb més edat que la dona, un 12,2% de matrimonis que tenen la mateixa edat i un 20,8% de casos en què la dona té més anys que l'home, amb la qual cosa la quantitat de matrimonis en què la dona supera en edat l'home és més evident i habitual que un segle més tard. Encara que el grup en què la diferència d'edat és d'un o dos anys és el més abundant, trobem disset parelles en les quals la dona supera amb més diferència l'edat de l'home. Hem de tenir present que durant les primeres dècades del segle XIX els llaços i lligams familiars es realitzaven per tal de reproduir un sistema endogàmic, a partir del qual les famílies que provenien d'un mateix estrat social s'emparentaven entre elles. De tota manera hem de destacar que, a l'igual que passa amb el cens de 1910, les unions més habituals són els matrimonis entre individus

d'edats similars —en què l'home no supera la dona en més de dos anys—, que representen el 60,6% del total.

Pel que fa a les unitats familiars o residencials, el 1817 la mitjana de membres per família és de 4,38, quantitat un xic superior a la corresponent al 1910, amb 4,03 membres per unitat familiar. Això indica que les famílies o individus que s'ubicaven en una unitat de residència eren més extenses a principis del segle XIX. El mateix passava amb el nombre de fills, que de la mitjana de 2,55 fills per matrimoni enregistrada el 1817, passa a 2,43 fills el 1910 (cal tenir en compte que per fer la mitjana del 1910 s'ha analitzat el cas del barri núm. 1).

2. ASPECTES SOCIOECONÒMICS D'ULLDECONA A PARTIR DE L'ANÀLISI EVOLUTIVA DELS OFICIS

Els autors de l'article dedicat a l'estudi del cens del 1910 porten a terme una anàlisi de l'estructura social i econòmica de la població mitjançant una divisió per sectors productius: primari, secundari i terciari. Per tal d'adequar aquesta divisió al model emprat en un estudi previ sobre el cens del 1817, basat en una divisió per sectors socioprofessionals o socioeconòmics, hem optat per reajustar la divisió dels sectors productius i no a la inversa, perquè en el context històric en què enquadrem aquesta comparació les divisions que actualment serveixen de model (atès que s'emparen precisament en les estructures per sectors: primari, secundari i terciari) no s'adeqüen a la realitat d'un món en el qual les activitats agrícoles eren majoritàries, i en què el sector artesanal, així com els oficis tradicionals, presentaven una heterogeneïtat i una diversitat destacable. Els censos de 1817 i 1910 —a cavall entre la fi de l'Antic Règim i la modernitat— han estat analitzats a partir d'una divisió que té en compte els oficis d'acord amb les possibles divisions

empleat	4
estanquer	1
fabricant d'aiguardent	
mercader	
revenedor	1
viatjant	1

Religiosos 10...9H, 36D

Militars / guàrdies civils46..... 14

Altres

criat	46 H, 45 D...3 H, 1 D
pobre / marginal	17 H, 58 D.....1
ermità	2
estudiant	5 23
familiars Inquisició	1
fotògraf	1
llevadora	2
mestressa de casa	2.005
servidora	1

* H - Home

** D - Dona

Com ja hem indicat, les activitats agrícoles ocupaven en els dos períodes que es comparen una importantíssima proporció de la població activa masculina. S'assolia una proporció del 68,3% el 1817 i del 80,3% el 1910². Els índexs que presenta el cens de principis del segle XX són clarament superiors als d'inicis del XIX, i el grup dels llauradors ocupa fins al 75,7% del sector agropecuari. Hem de puntualitzar, però, que en el cens de 1817 el grup dels llauradors i el dels jornalers presenten un ventall molt diversificat de denominacions, la qual cosa, en certa manera, ens dona una pista dels graus qualitius que podien presentar aquestes tipologies: des d'una propietat de la terra que convertia els pagesos en autosuficients, fins a una falta total de propietats, en què la subsistència passava únicament pel treball a jornal. Entre aquestes dos situacions hi havia la propietat combinada amb la pràctica de l'arrendament, l'arrendament combinat amb el treball a jornal, etc.³ La classificació del

cens de 1910 és molt genèrica, però l'ínfima quantitat d'individus enregistrats com a jornalers fa que ens plantejem la qüestió que aquests s'adequarien al perfil dels que no posseïen absolutament res, i que havien de vendre la seua força de treball a canvi d'un sou. És en l'abundantíssim grup dels llauradors, amb 1.401 representats, on podem deduir una significativa diversificació qualitativa pel que fa a les seues propietats o a d'altres sistemes contractuals —com l'arrendament— que podien practicar, sense excloure la possibilitat que part d'aquest grup complementés els seus rendiments amb el treball a jornal.

Comparant les dades de tots dos censos podem deduir que va produir-se un retrocés pel que fa al nombre de persones sense propietats agrícoles, i més si tenim en compte un grup que el 1817 presenta uns índexs destacats i que el 1910 gairebé no té presència, com és el grup dels criats. Els criats podien exercir diverses tasques, entre les quals destacaven les de tipus agrícola. En aquest sentit, doncs, aquest sector posseïa característiques similars a les dels treballadors del camp. De tota manera, tant el cens del 1817 —a excepció d'aquell reduït grup de dones classificades com a llauradores o jornaleres, que abasta majoritàriament viudes que assumiren el treball del marit difunt— com el de 1910 no inclou les dones o els nens que podien dedicar-se temporalment a les tasques agrícoles pròpies dels conreus característics el 1910: l'olivera, el garrofer i la vinya. 2.005 dones són classificades com a mestresses de casa, però això no exclou que poguessen fer una activitat complementària.

Tenint en compte l'augment poblacional experimentat el 1910, podem indicar que en el sector de les activitats tradicionals i els treballs artesanals s'observa una disminució significativa d'aquells oficis que precisament tingueren una major difusió el

1817 respecte a períodes anteriors, i que eren el de teixidor, el d'espardenyer i el de sastrer⁴. Si hi sumem l'ofici de soguer i de sabater, s'evidencia un declivi del servei i la utilitat d'aquestes figures, cosa que mostra una incipient penetració del mercat a principis del segle XX. D'altres activitats artesanals com l'ofici de ferrer i de manyà mostren una evolució sostinguda, paral·lela a l'augment poblacional. Cal destacar l'augment experimentat en alguns oficis, com el del fuster, que del 0,8% del 1817 passa a l'1,73% del 1910, i esdevé el grup més nombrós dels oficis artesanals, com a conseqüència, entre d'altres coses, de la demanda sorgida arran de la construcció de cases i també de la fabricació de carros. La figura del paleta augmentaria també com a conseqüència de la construcció d'habitatges resultat de l'eixample experimentat a finals del segle XIX. L'ofici de forner experimentà una professionalització resultant del reformisme liberal que abolí usos i pràctiques vigents a l'Antic Règim. L'ofici de picapedrer evidencia un augment de la difusió exportadora de la pedra d'Ulldecona, i en especial de la fabricació de les moles per als molins. Finalment destaquem la figura del barber, que el 1910 és un dels oficis desenvolupat per més persones.

En conjunt, el sector ocupat en activitats tradicionals i artesanals presenta en els dos moments unes proporcions paregudes, tot i que disminueix una mica, ja que el 1817 abastava el 14% de la població activa masculina, i el 1910, el 12%.

Les proporcions equivalents als sectors liberals i al funcionariat presenten uns índexs força similars —un 2,9% el 1817 i un 2,7% el 1910. El més destacat d'aquest sector és la davallada important de càrrecs dedicats a la jurisprudència, que ens mostren el canvi sofert en l'àmbit administratiu i que distingeix entre un municipi de l'Antic Règim

—això sí, molt tardà— i un de principis del s. XX, propi d'un estat liberal amb competències centralitzadores.

El sector dedicat a activitats comercials mostra un dinamisme molt important del 1910 respecte a un segle abans. Del 0,58% que representava el 1817 passa al 3,5% i, com en el cas de les activitats agrícoles, concentra en un sol grup individus dedicats a una activitat tan genèrica com pot ser la del comerç. Pel que fa als religiosos, els censos recullen un nombre gairebé invariable de preveres. El cens del 1817 no recull el sector regular i el de 1910 n'evidencia la inexistència. El darrer dels censos inclou la comunitat de monges, cosa que no fa el de 1817. El dels militars és un altre grup en què s'observa una disminució significativa d'efectius, i més si tenim en compte que els dotze membres de la Guàrdia Civil han estat inclosos aquí. Pels volts del 1817 es vivia un període d'entreguerres, i la carrera de les armes adquirí un pes específic important.

Els nous oficis i professions, producte dels avenços tecnològics, els podem identificar en els desenvolupats arran de l'aparició del ferrocarril i d'altres camps com la fotografia, impensables un segle abans.

3. DE NOMS I DE COGNOMS

Un dels aspectes que varien menys entre els dos períodes és l'onomàstica. Partint de classificacions que agrupen els deu noms (masculins i femenins) i cognoms (els primers, els del pare) més abundants, no hi observem canvis importants.

Bona part dels cognoms més difosos el 1817, segons unitats residencials, són presents un segle més tard, excepte els cognoms Nadal, Verdiell i Serra —que no apareixen entre els deu primers—, i el 1910 en trobem alguns de nous, com Bel, Canalda i Barrera, tal com il·lustra el quadre núm. 5.

QUADRE 5

Cognoms més estesos per unitats familiars

	1817	1910
1	Querol	Ferrer
2	Castell	Castell
3	Forcadell	Querol
4	Viscarro	Vericat
5	Roig	Forcadell
6	Nadal	Raga
7	Ferrer	Roig
8	Vericat	Viscarro
9	Domènech	Bel
10	Verdiell	Canalda
	Serra	Barrera
	Raga	Domènech

Pel que fa als noms masculins, no s'evidencia tampoc un canvi substancial. Josep és, amb diferència, el nom més difós en els dos períodes. Miquel, Lluç i Baptista no es troben entre els deu més difosos el 1910, i dos que no apareixen el 1817, Manuel i Ramon, si que ho fan un segle més tard, tal com reflecteix el quadre núm. 6.

QUADRE 6

Noms masculins més abundants

	1817	1910
1	José	José
2	Francisco	Bautista
3	Joaquín	Joaquín
4	Vicente	Manuel
5	Pedro	Vicente
6	Domingo	Agustín
7	Agustín	Juan
8	Miguel	Francisco
9	Juan	Pedro
10	Lucas	Domingo
	Bautista	Ramón
	Antonio	

De la mateixa manera que el nom masculí més utilitzat coincideix en els dos censos, el femení més emprat també es manté: és el de Maria. Pel que fa al segon i el tercer lloc, s'alternen Josepa i Teresa. Vicenta, Maria Rosa i Antònia no es repeteixen el 1910 i, per contra, els noms de Cinta, Pietat i Manuela s'incorporen a la llista, d'acord amb el que podem observar en el quadre núm. 7.

QUADRE 7

Noms femenins més abundants

	1817	1910
1	María	María
2	Josefa	Teresa
3	Teresa	Josefa
4	Francisca	Cinta
5	Joaquina	Francisca
6	Vicenta	Manuela
7	Antonia	Rosa
8	Rosa	Joaquina
9	Agustina	Agustina
10	María Rosa	Piedad

4. ELS CARRERS

L'augment demogràfic manifestat allarg del segle XIX, i sobretot a partir de la segona meitat, va repercutir en un eixample urbanístic de grans dimensions. Són més de vint els carrers que apareixen el 1910 i que no s'havien creat encara el 1817. Aquells carrers s'ubiquen fora del nucli vell de la població. Si mirem de comparar l'evolució de la nomenclatura dels carrers trobarem que gairebé no varia, tal i com podem comprovar en el quadre núm. 8. El carrer de la Comanda —*Encomienda*— i l'anomenat carrer dels Albiols (actual carrer de Querol, popularment anomenat del Violí) no són presents al cens de 1910, absorbits segurament per d'altres carrers a l'hora de fer la descripció.

QUADRE 8

Relació dels carrers existents el 1817 i evolució el 1910

Carrer 1817	Carrer 1910
Mayor	Mayor
Peso	Peso
Callizo del Horno Nuevo	Horno
San Cristóbal	San Cristóbal
San Vicente	San Vicente
San Antonio	San Antonio
San Jaime	San Jaime
Santos Mártires	Santos Mártires
Carmen	Carmen
San Pascual	San Pascual
Purísima	Purísima
Arraval de Valencia	Valencia
San José	San José
Santo Domingo	Santo Domingo
Santa Bárbara	Santa Bárbara
Encomienda	
Calle dels Albiols	

5. CONCLUSIÓ

En definitiva, els cent anys que separen el 1817 del 1910 evidencien una evolució poblacional amb tendència a una major esperança de vida i una subtil disminució dels índexs de natalitat, qüestió que lligaria amb una petita disminució de la mitjana de fills. S'aprecia també un lleuger retard en l'edat del matrimoni i un augment de la viduïtat masculina, que respon a la prolongació de l'esperança de vida d'aquest contingent poblacional.

Respecte als sectors socioeconòmics, els sectors agrícoles posseïen una importància que anà manifestant-se en progressiu augment, sobretot pel que respecta a la figura del llaurador, que augmentà en nombre en detriment de la del jornalero. Els oficis artesanals van anar acomodant-se a les necessitats del mo-

ment, qüestió que explicaria l'augment dels fusters, paletes i picapedrers, entre d'altres, i la disminució dels oficis relacionats amb el calçat i el vestir. El sectors comercials augmentaren el seu pes dins el conjunt de les diferents activitats econòmiques, i el sector militar, per contra, evidencià un important descens. Vells oficis van ser substituïts per nous, lligats, com hem dit, amb avenços desconeguts a principis del XIX.

La qüestió dels noms i cognoms, així com la dels noms dels carrers, és la que presenta un major immobilitisme, i es mantenen al llarg del temps.

6. NOTES

¹ Article en procés de publicació. És l'equivalent a la comunicació que vam presentar al I Congrés sobre el Segle XIX a les Terres de Cruïlla, celebrat a Santa Bàrbara el novembre de 2003.

² Per tal d'intentar uniformitzar les dades, hem fet ús de les que fan referència al sector masculí.

³ D'aquesta manera el sector dels llauradors presenta les següents classificacions: la de "labrador hacendado"—més equiparable a la categoria d'hisendat—, la de "labrador más que mediano", "labrador mediano", "labrador", "labrador de corta hacienda" i "labrador pobre". El mateix passa amb la figura del jornalero, amb les següents categories: "jornalero", "jornalero pobre con algo de tierras", "jornalero pobre", "jornalero infeliz", "jornalero infeliz mui pobre", "jornalero pobre de solemnidad" i "jornalero pordiosero". Trobareu una anàlisi més detallada a F. GRAU; N. SAUCH, "El cens de 1817...".

⁴ Un estudi comparatiu entre el capbreu del 1742, el cens de 1797 i el cens de 1817 a *ibid.*